

ÖSTERÅKERS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING



och

NATURSKYDDSFÖRENINGEN ÖSTERÅKER



Åkersberga den 8 december 2009

Till

Österåkers kommun;
Samhällsbyggnadsförvaltningen
Plan- och exploateringsenheten
184 86 Åkersberga

Kopia för kännedom

Se sista sidan

Yttrande över förslag till Planprogram för Täljöviken - Näs, samrådshandling den 26 oktober 2009

Österåkers kommun har upprättat förslag till planprogram för Täljöviken – samrådshandling den 26 oktober 2009. Österåkers hembygds- och fornminnesförening (ÖHF) och Naturskyddsföreningen Österåker (NFÖ) har berett ärendet tillsammans och framför följande synpunkter.

Åkersberga Trädgårdssällskap (ÅTS) och Österåkers Sportfiskeklubb (ÖSFK) har tagit del av detta dokument och ansluter sig till dess innehåll och anda.

Sammanfattning

Vi motsätter oss bestämt att åkermarken vid Näs gård tas i anspråk för bostadsbyggande!

Våra organisationer har vid flera tidigare tillfällen framfört att det är förödande för vår kommuns kulturella arv och naturupplevelser att ta i anspråk området vid Täljöviken för bostadsbyggande. Hela området från Tuna till Gottsundaborgen andas vår historia – från äldre järnålder till medeltiden.

Även en begränsad byggnation kommer att leda till att det blir meningslöst för en bonde att fortsätta en agrar verksamhet i området. Den nu föreslagna planen kommer att ske på den bästa åkerjorden på Näs.

Vi anser att *Planprogrammet för Täljöviken-Näs är alltför exploateringsstyrt*. Man saknar en övergripande förståelse för kommunens natur- och kulturvärden. Det vore ett allvarligt ingrepp i en uråldrig och fornminnesrik kultur- och naturmiljö att bebygga fälten sydväst och sydöst om Näs gård.

Täljövikens stränder, främst vattenmiljön, är en unik och känslig lokal för fågel- och fisklivet

Jordbruksdriften vid Näs värnar om det historiska landskapet. Den bidrar till att upprätthålla och utveckla den biologiska mångfalden och andra naturvärden, inklusive skötsel av Näsuddens naturreservat och strandängarna. Den tillhandahåller upplevelsen av ett tätortsnära jordbruk, erbjuder en sällsynt rekreativ miljö, bidrar till folkhushållningens matproduktion, håller Näs gårds historiska byggnader i stand o.s.v. Genom jordbruket ombesörjs automatiskt skötseln av allt detta. Ett nedlagt jordbruk leder direkt till att denna verksamhet måste bekostas via skattsedeln.

Enligt vår uppfattning finns inget så viktigt samhällsintresse att det motiverar att bygga just på åkrarna vid Täljöviken. Det finns alternativ där vi föreslår en inriktning med innebörd att den unika natur- och kulturmiljön bevaras och utvecklas genom fortsatt jordbruksdrift.

Näsudden och Täljöviken – Näs ligger i Österåkers inre skärgård, den enda orörda och lätt tillgängliga delen i Åkersbergas närhet. Området är livligt utnyttjat för ett mångsidigt fritidsliv.

Vi finner att kommunens varumärkesplattform, som uttrycker att *Österåker ska vara den kommun i Stockholms län som har det rikaste fritidslivet i skärgårdsmiljö*, är helt oförenlig med det föreslagna planprogrammet för Täljöviken – Näs vad avser den strandnära exploateringen.

Vårt alternativ är att ny bebyggelse lokaliseras till höjderna norr om Täljövikens konferensgård och mot Runö station. Detta innebär även att man kommer närmare allmänna kommunikationer och service. En sådan lokalisering av bebyggelsen är även klimatanpassad genom att dels undvika låglänta områden i riskzonen för högt vattenstånd och dåliga grundförhållanden, dels genom att minska ökad bilanvändning.

Vi förutsätter att kommunfullmäktige, i en så viktig fråga som en eventuell exploatering av Näsområdet, får fler genomarbetade alternativ att ta ställning till än det som föreligger i det föreslagna planprogrammet.

Inledning

Vi har tidigare kunnat konstatera att den fördjupade översiktsplanen i vissa delar hade förändrats i förhållande till tidigare versioner för planerna vid Täljöviken. Den viktigaste förändringen ansåg vi vara tillkomsten av en miljökonsekvensbeskrivning och en därpå baserad omarbetning av avsnittet Miljökonsekvenser.

Vi konstaterar nu att flertalet av de synpunkter som vi framfört i våra tidigare yttranden i ärendet inte har fått något genomslag i det nu aktuella programförslaget. Vi vidhåller våra synpunkter och återkommer här i några för oss särskilt viktiga frågor. I övrigt hänvisar vi till vad vi anfört i våra yttranden 19 december 2005 och 24 april 2006.

Näsområdet - Våra tidigare yttranden

Från vår utgångspunkt är utvecklingen för Näsområdet den enskilt viktigaste frågan i utvecklingen av Åkersberga västerut. Vi framhöll i våra tidigare yttranden i ärendet att det vore ett allvarligt ingrepp i en uråldrig och fornminnesrik kultur- och naturmiljö att bebygga fälten sydväst och sydöst om Näs gård. Landskapet skulle då få en helt annan karaktär. En av varsamt jordbruk danad utveckling under århundraden skulle brytas. Det är den bästa åkermarken vid Näs som nu föreslås bli bebyggd. På denna åkermark bedrivs idag ett allsidigt åkerbruk med skördar av såväl spannmål, oljeväxter som foder.

Genomförs planen kommer det inte längre att finnas förutsättningar för fortsatt jordbruksdrift på Näs. Ett avvecklat jordbruk på Näs kommer att innebära att det öppna landskapet också i många andra delar av kommunen inte som nu kan bevaras, eftersom gården genom sidoarrenden brukar mark på fler ställen än på Näs. Även samarbetet

mellan Näs och Grindtorps gårdar faller vilket leder till att tätortsnära jordbruk i vår kommun nu helt kommer att upphöra. Gårdarnas nuvarande verksamhet är värdefull för samhället i många avseenden.

Planprogrammet förutsätter att man kommer att kunna ha fortsatt jordbruksdrift inom Näsområdet för skötsel av Näsuddens naturreservat, strandängarna mm. Idag sker t.ex. skötseln av det öppna landskapet, strandängarna som en del av lantgårdens ekonomi. Blir planprogrammets byggande verklighet så måste all lantbruksverksamhet inom Näsområdet utföras på annat sätt och bekostas via skattsedeln. Vad kommer t.ex. att ske med de öppna fälten mellan Runö kursgård och Näsudden? Det kanske blir en stor gräsmatta som kommunen får sköta.

Kommunen måste då ta ansvar för - och bekosta - att landskapet behålls öppet. Sverige håller på att ratificera den Europeiska Landskapskonventionen och den kommer säkert att få tydliga konsekvenser för ett ärende som detta.

Vi får stöd i vår kritik

Vi får stöd för vår kritik av Länsstyrelsen. Den konstaterar i kommentarerna till den fördjupade översiktsplanen att stora delar av jordbruksmarken kommer att tas i anspråk för andra ändamål än jordbruksdrift. Länsstyrelsen ifrågasätter om detta är förenligt med intentionerna i Miljöbalken (3 kap. 1 §) och Plan- och bygglagen (2 kap. 1 §) som stadgar att mark och vattenområden skall användas för det eller de ändamål för vilka de är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet läge och behov. Enligt länsstyrelsen torde det inte bli möjligt att bedriva traditionellt jordbruk i området. Det räcker därför inte, som anges i planförslaget, att i den fortsatta planeringen bedöma och mer detaljerat avgränsa bostadsbebyggelse från jordbruksdrift. Övervägandena för att överhuvudtaget ta brukningsvärd jordbruksmark i anspråk behöver redovisas tydligare, liksom konsekvenserna härav. Länsstyrelsen underkänner därför den höga exploateringen vid bl.a. Västra och Östra Näs och anser det angeläget att dessa områden antingen utgår eller omstuderas och konsekvensbedöms från natur- och miljöbelastningssynpunkt.

Den som bör ha bäst förutsättningar för att kunna bedöma konsekvenserna av den föreslagna exploateringen – arrendatorn på Näs – är ännu tydligare. Han säger i sitt yttrande att förslaget är förödande för jordbruksdriften. Genomförs det skulle det bli omöjligt att bedriva en realistisk och vettig verksamhet.

Landsorganisationen köpte Näs gård 1943. Köpet innebar ett avsteg från den dåvarande jordförvärvslagen (lag den 18 juni 1925 § 5). Det har nyligen framkommit att LO, inför regeringsbeslutet att medge köp avgett en avsiktsförklaring att jordbruket antingen skulle drivas vidare i egen regi, utarrenderas eller försäljas till annan jordbruksidkare. Även om någon hävdar att ett drygt 60-årigt regeringsbeslut grundat på en samtida avsiktsförklaring inte kan anses juridiskt bindande för en markanvändning idag, så går det inte att komma ifrån att det också finns en moralisk aspekt på frågan. Vi anser att den juridiska aspekten i dag på detta avtal måste klargöras. Det finns i sammanhanget anledning att erinra om att de stora markägarna inte har någon given byggrätt. Byggrätt kan de endast få genom kommunens användning av sitt planmonopol.

Vår syn på det nuvarande förslaget

Går det att motivera att brukningsvärd jordbruksmark tas i anspråk för bebyggelse och anläggningar? Detta får enligt Miljöbalken 3 kap. 4 § endast ske om det behövs för väsentliga samhällsintressen och att detta behov inte kan tillgodoses på ett annat och tillfredsställande sätt. Det främsta argumentet för att exploatera Näshalvön syns därvid vara en hänvisning till det regionala utvecklingsprogrammet RUF 2001 och till prognoser som förutspår att 100 000 nya invånare kommer att behöva bostäder i nordostregionen inom en 30-årsperiod.

Enligt vår uppfattning redovisar den fördjupade översiktsplanen på intet sätt något så viktigt samhällsintresse som motiverar att ta i anspråk just Näsområdets brukningsbara åkermark för bebyggelse. RUF 2001 och osäkra befolkningsprognoser är inte skäl nog. Det finns ju alternativ.

Vi har i den nu aktuella förslaget till planprogram inte funnit något som ger anledning till att mildra vår tidigare kritik. Planen är fortfarande alltför exploateringsstyrd. Den borde hellre fokusera på att skapa hela miljöer än på att beskriva exploateringsåtgärder och exploateringsobjekt. De förändringar som nu har gjorts i förhållande till den fördjupade översiktsplanen omöjliggör än mer förutsättningarna för fortsatt jordbruksdrift på Näs. Traditionellt jordbruk kommer inte att längre vara möjligt. Det öppna landskapet kommer att helt förändras till sin karaktär. Detta kan inte vara rätt! Inte heller kan det vara till glädje för vare sig dagens eller morgondagens Österåkersbor. Vi kan således inte se någon som helst rim och reson i att kommunen gör sig urarva på ett 1 000-årigt kulturlandskap – oåterkalleligt – bara för att några 100-tal familjer skall få förmånen att bo attraktivt nära vattnet och för att exploatörerna skall kunna maximera sin vinst. Det finns gott om attraktiv mark som kan bebyggas i angränsande skogspartier. Skogspartierna torde också erbjuda mer hälsosamma bostadslägen än de förmodligen rätt raa och fuktiga strandnära lägena.

Som kontrast till vad som nu riskerar att ske med de tätortsnära jordbruken i Åkersberga vill vi hänvisa till hur Huddinge kommun agerar i en motsvarande situation. Denna kommun har beslutat en policy för jord- och skogsbruket, antagen av kommunfullmäktige redan i oktober 1994. Policyn innebär att det tätortsnära jordbruket skall behållas och utvecklas. Ett viktigt motiv är att främja invånarnas hälsa och välbefinnande genom tillgång till ett rikt natur- och kulturlandskap i tätortsnära läge. Den brukbara marken, som ägs av kommunen, har getts ett skydd genom att den avsatts som naturreservat. Arrendatorerna får bidrag för att sköta landskapet i enlighet med skötselplaner samt för andra miljöfrämjande åtgärder. Kommunen söker också aktivt efter arrendatorer.

Ett annat exempel är Rönninge by, ett naturreservat där det bedrivs jordbruk. Detta område har stor betydelse för Täbyborna.

Huddinge kommuns exempel visar att det är fullt möjligt med tätortsnära jordbruk. Sådana måste självklart anpassa sin affärsidé till de nya förutsättningarna. Så skulle vara möjligt också för Näs gård som redan i dag har olika sidoverksamheter som t.ex. snöröjning och skogsbruksentreprenader. Arrendatorn har även sagt sig vara villig att öppna gården på olika sätt för kommunens invånare, bl.a. för besök av kulturhistoriskt intresserade, för skolklasser m.fl. Arrendatorn har också sagt sig vara villig att ansvara för betesdjur vid Karsvreta Träsk och på andra ställen, där det i dag inte finns en säker lösning för framtiden. Kommunens politiker och övriga invånare borde vara tacksamma för att det finns människor som på ett bra och billigt sätt, och därmed gynnsamt för skattebetalarna, vårdar landskapets kultur- och naturvärden. Landskapet hålls öppet och kulturbyggnader underhålls.

Om nu vår kommun ändå väljer att lägga fast en plan som innebär en exploatering enligt det nuvarande förslaget, anser vi att *det vore oärligt att inte samtidigt klart beskriva konsekvenserna i form av nedlagt jordbruk, förändrad landskapsbild och ett oåterkalleligt ingrepp i en historisk kulturmiljö.*

Landskapet växer igen om inte kommunen satsar stora resurser för att sköta området. Om däremot jordbruksdriften vid Täljöviken får fortleva och utvecklas kommer naturvärdena och den biologiska mångfalden också att bestå och kunna utvecklas.

Den föreslagna gång och cykelvägen längs Täljöviken vore ett bra bidrag till områdets tillgänglighet om den läggs så att den inte direkt stör strandängarnas växt- och fågelliv. Även området vid Täljövikens konferensgård får en utveckling för bostäder och verksamheter på höjderna därbakom och på annan mark som inte berör jordbruket. Uppfarten till ”Täljöborg – Täljöberg” bör ske med en cirkulationsplats vid Täljöviksvägen anslutning till Svinningevägen. Denna bör placeras så långt åt öster så att den kulturhistoriska miljön vid Näsвик blir kvar i största möjliga omfattning. De nu kvarvarande husen på Täljösidan kan då sparas. När man bygger denna rondell måste man ta hänsyn till att arkeologer har funnit tecken som tyder på att det eventuellt funnits en inre påspärr på platsen. En arkeologisk utgrävning kan därför bli nödvändig.

Vi föreslår

Vi anser att det vore djupt otillfredsställande om kommunfullmäktige i en så viktig fråga som en exploatering av Näsområdet endast får ett förslag att ta ställning till. Utöver det som nu presenteras i den fördjupade översiktsplanens utställningsversion bör därför ett alternativt förslag utarbetas och vara så konkret att också detta kan tas till utgångspunkt för beslut. Vi föreslår att ett sådant alternativ utarbetas utifrån följande förutsättningar:

- Utforma en jord- och skogsbrukspolitik för kommunen. I en sådan politik skall hela Näsområdet – från Täljövikens inre del till Trälhavet – ses som en unik och mångfacetterad natur- och kulturmiljö med en stor utvecklingspotential som ett tätortsnära strövområde med stora möjligheter till samtidiga kulturupplevelser.
- Uttala som mål att den unika natur- och kulturmiljön skall bevaras och utvecklas genom fortsatt jordbruksdrift. Näs gård skall ges reella förutsättningar för att kunna fortleva som ett av de två sista tätortsnära jordbruken i Åkersberga.
- Uttala att hela Näsudden samt Näs gård med åker och betesmarker vid stränderna runt Täljöviken skall göras till naturreservat. Uttala vidare en vilja att inrätta någon form av anslutande skydd för Långhundraledens västra nedre sträckning i stråket Lillträsket – Storträsket. Strandområdet görs tillgängligt för allmänheten även om jordbruket fortgår.
- Lokalisera bebyggelsen till sluttningarna och höjderna norr och nordväst om Näs gård mot Runö station. Här kan det idéutkast som BAU arkitekter utarbetat och som presenterades i kommunalhuset i mars 2004 tas till utgångspunkt. Bebyggelse kan mycket väl etableras i skogsområdet utan att upplevelsen av kulturlandskapet väsentligt rubbas.
- Ges gården ett långsiktigt skydd blir det ekonomiskt realistiskt att genomföra en nödvändig upprustning av ladugården. Detta kommer i sin tur att medföra att nötkreatur återigen kommer att kunna beta på strandängarna runt Täljöviken. Det höga biologiska värdet av stränderna kommer då att återställas. En upprustning av byggnaderna vid Näs gård bör ingå som ett villkor för en eventuell exploatering.
- Tillämpa en konsortiemodell som i görligaste mån skapar rättvisa genom att behandla all ny exploateringsmark samlad, oavsett vem som är markägare eller exploatör.
- Näsområdet har en utmärkt infrastruktur för olika verksamheter och upplevelser. Man kan skapa förutsättningar för ett Långhundraledscentrum för småskalig turism, hantverk, naturupplevelser, utställningar och konferenser främst med historisk anknytning. Täljövikens konferensgård eller Runö kursgård /folkhögskola skulle kunna bli ett nav i ett sådant centrum och tillsammans med andra lämpliga platser bli utgångspunkter för iordningställda natur- och kulturstigar. Samarbetsformer eller synergier bör skapas tillsammans med olika universitets- och högskoleinstitutioner, t.ex. genom att inrätta ett s.k. campus söder om Åkers Runö järnvägsstation på kommunägd och för ändamålet detaljplanlagd mark.

Miljökonsekvenser

Till den fördjupade översiktsplanen var fogad en miljökonsekvensbeskrivning (MKB). Detta är en viktig, och positiv, förändring i förhållande till samrådsversionen. Nu säger man att det skall tas fram en ny MKB i samband med detaljplanearbetet.

I den tidigare MKB:s sammanfattning (andra stycket) står att inga riksintressen påverkas. Detta kan sägas vara formellt riktigt men kommunen har ansvar för att skydda sina kulturhistoriskt intressanta miljöer. En sådan riksintressant miljö är den äldsta delen av Långhundraleden och den påverkas i den föreliggande planen. Området har under många hundra år utgjort ett maktcentrum som styrts från de mäktiga i Uppsala och Sigtuna. Husby/Näs och Tuna var säten både för kungamakt och kyrka. För övrigt är norra delen av Åkers kanal, som också är en del av Långhundraleden, av riksintresse. Vi anser att det bör tas ett samlat grepp på planeringen längs Åkers kanal.

I den tidigare MKB:n sägs också att värdefulla naturmiljöer bevaras. Det sägs däremot inte klart ut att såväl värdefulla naturmiljöer som uråldriga kulturmiljöer kommer att förstöras eller allvarligt inskränkas som en konsekvens av planeringen. Häri ingår såväl våtmarker som ett levande jordbrukslandskap. I en MKB skall sådana förhållanden redovisas ingående! Att nu anföra att den biologiska mångfalden ökar genom trädplantering och trädgårdsodling är ett märkligt grepp. Man ska naturligtvis slå vakt om den historiskt utvecklade biologin. Det är den naturliga biologiska mångfalden som skall bevaras! Ett stort antal nya rosor i trädgårdarna är inte att öka den biologiska mångfalden.

I den tidigare MKB (sid. 7) och i Planprogrammet anförs att klassificeringen för Täljövikens stränder nedgraderats från klass 1 till klass 2. Motivet sägs vara att strandzonens naturvärden har reducerats genom att betet där har minskat och att markerna därför växer igen. Nu har emellertid arrendatorn på en del av stranden återställt strandängarna. Inom detta område föreslår planen att man muddrar upp en plats för båthamn och bryggor. Flera, men mindre, sådana ingrepp i vassarna är skissade. Arrendatorns ungdomar, som ju är födda på gården, har en stark önskan om ett långsiktigt engagemang för jordbruket på Näs. Det finns idag intresse för att utveckla strandängarna i betydligt större omfattning och att investera i fler betesdjur - om det finns förutsättningar för fortsatt jordbruksdrift. MKB:s nollalternativ går alltså att påverka! Strandängarna bör i så fall åter få mycket högt naturvärde – klass 1.

Det sägs på flera ställen att strandängarna inte är tillgängliga för allmänheten. Vi anser att detta inte är korrekt. För den som är intresserad av att t.ex. titta på fåglar eller studera växter på strandängarna finns det en zon mellan vassen och åkern som är gräsbevuxen. Där finns också en stig. Den gång och cykelväg som föreslås i planprogramförslaget bör dock genomföras för att ge den gående och cyklande allmänheten en bättre tillgänglighet. Placeringen måste avvägas så att den inte medför någon störning för strandängarna. I kommunens *Förslag till revidering av Naturvårdsplanen (1998)* framhålls stränderna som värdekärnor och ett tiotal fågelarter därifrån anges. På den idag återställda delen av strandängarna har man nu bl.a. sett rördrom.

Täljövikens vattenmiljö är unik och kanske ett av de bästa lekvattnen för gädda i Roslagen. Viken har en grund s.k. mjukbotten som är känslig för en ökad motorbåts- trafik, muddring och bryggarbeten. Österåkers sportfiskeklubb i samarbete med Länsstyrelsen har satt mängder av gösyngel i området. Stabilitetsundersökning och MKB måste tas fram nu innan Planprogrammet antas. Det är fel att vänta tills detaljplaneskedet då man förlorar helhetsgreppet när övergripande beslut kan stjälpå hela planen. Som planprogrammet beskriver

markförhållandena från 5-metersnivån och nedåt, så förefaller det helt omöjligt att uppföra hus inom detta område.

För Österåkers Hembygds- och
Fornminnesförening

För Naturskyddsföreningen
Österåker

Hans Rockberg

Åke Strid

Kopia för kännedom

Kommunstyrelsens presidium

Byggnadsnämndens presidium

Samhällsbyggnadschef Per Magnius

Stadsbyggnadschef Lars Barrefeldt

Miljöstrateg Kia Regnér

Miljö- och hälsoskyddschef Gunilla Enggren

Exploateringschef Tommy Bokell

Kultur- och fritidschef Mats Lennérthson

Länsstyrelsen i Stockholms län, Miljö- och planeringsavdelningen

Stockholms läns museum, Gabriele Prenzlau-Enander

Sveriges Hembygdsförbund

Stockholms läns Hembygdsförbund

Naturskyddsföreningen i Stockholms län